

Гайдучок Т.С., к.е.н, доцент

*Житомирський національний агроекологічний університет,
м. Житомир*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА УПРАВЛІННЯ РОЗРАХУНКАМИ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ

Постановка проблеми. В умовах нестабільної ринкової економіки ризик несплати або несвоєчасної сплати рахунків збільшується, що призводить до появи дебіторської заборгованості. Вивчення обліку розрахунків з покупцями та замовниками є актуальним, тому що розвиток ринкових відносин підвищує відповідальність та самостійність підприємств в прийнятті управлінських рішень, забезпечення ефективності розрахунків з дебіторами. Збільшення або зменшення дебіторської заборгованості призводить до змін фінансового стану підприємства. Так, наприклад значне перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською може привести до так званого технічного банкрутства. Це пов'язано зі значним вилученням коштів підприємства з обігу та унеможливлене своєчасні розрахунки по заборгованості перед кредиторами. В зв'язку з цим необхідно постійно проводити аналіз розрахунків. Для проведення аналізу використовуються дані бухгалтерського обліку та фінансової звітності, тому важливу роль відіграє правильна організація на підприємстві бухгалтерського обліку розрахункових операцій, яка потребує своєчасного та повного відображення господарських операцій по розрахункам в первинних документах та облікових регістрах.

Актуальність теми полягає в тому, що правильна організація обліку розрахунків з покупцями та замовниками має велике значення, оскільки обслуговує швидкість завершення кругообігу оборотних коштів, перехід їх із товарної форми в грошову, створює необхідні умови для безперервної сплати за придбані товари чи послуги. Таким чином, здійснюючи виробничу діяльність та продаючи готову продукцію, підприємства отримують дохід від реалізації, то саме ці операції в найбільшій мірі впливають на їх фінансовий результат (прибуток чи збиток).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем обліку розрахунків з покупцями та замовниками займалися такі провідні вчені та теоретики бухгалтерського обліку як І.А. Бланк, Ф.Ф. Бутинець, Я.Д. Крупка та ін. Проблемам розвитку теорії і практики бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості присвячено ряд праць зарубіжних та вітчизняних учених: М. Добія, С.Ф. Голова, В.М. Костюченко, Р. Метезіча, Л.В. Нападовської, С.І. Маслової, Я.В. Соколова, В. В. Сопка, Ш. Сандера, М.Г. Чумаченка, А.П. Шаповалової та інших.

Метою статті є дослідження теоретико-методичних основ організації та обліку управління розрахунками з покупцями та замовниками, встановлення

достовірності даних щодо наявності зобов'язань перед дебіторами, та шляхи підвищення їх ефективності.

Виклад основного матеріалу. Нові економічні відносини виникають у всі сфери господарської діяльності підприємств України. Відбувається інтенсивний перехід діяльності економічних суб'єктів на ринкові відносини, в цих умовах у підприємств виникає необхідність активніше використовувати бухгалтерський облік, щоб удосконалити свою роботу. Ринкові відносини, які склалися, об'єктивно вимагають зміни бухгалтерського обліку та максимального наближення до міжнародних стандартів. Управління підприємством - складний і відповідальний процес, який має свою стратегію і тактику. Дбаючи про поточну господарську діяльність, керівники підприємства, його власники, головні спеціалісти зобов'язані постійно дбати про перспективу підприємства. Тільки така система управління може бути основою успішного розвитку підприємства.

Повертаючись до витоків бухгалтерського обліку, слід зауважити, що одним з перших завдань обліку виступала фіксація інформації про розрахунки між підприємствами, заборгованість, що виникала в процесі господарської діяльності. Від того часу багато змінилось: обсяги, форми, види розрахунків, часткова автоматизація проведення розрахунків та їх обліку, удосконалювався облік та торгівля загалом, проте і досі питання розрахунків та заборгованості між підприємствами є ключовими питаннями.

Здійснюючи свою виробничо-господарську діяльність підприємства вступають в розрахункові взаємовідносини з іншими підприємствами, організаціями та особами. Ці розрахунки перш за все пов'язані з реалізацією виробленої продукції і наданих послуг.

Для правильного визнання та відображення розрахунків з покупцями і замовниками в бухгалтерському обліку виникає необхідність правильного тлумачення понять «покупець» та «замовник».

Учасники (суб'єкти) ринкових відносин, як правило, асоціюються з покупцями й продавцями, які протистоять один одному в торговельних закладах (магазинах, підприємствах громадського харчування) або на базарі. Таке уявлення про суб'єкти ринку не випадкове та породжене загальним обмеженням розуміння ринку. Це пов'язано з тим, що в будь-яку епоху існування ринку завжди виділялися його головні діючі особи — продавець і покупець, між якими відбувалися операції купівлі-продажу товарів і послуг. Однак термін «замовник» відрізняється від звичного «покупець» та потребує подальшого визначення.

Виходячи з тлумачень автори в літературних джерелах А.Н. Азрилян [1], Н.А. Голощапов [5], А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Г.О. Партии [10], С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устинко, С.І. Юрій [11] дають ідентичне визначення поняття «замовник» та ототожнюють з покупцем, це пояснюється тим що виконання будь-якого замовлення передбачає придбання (купівлю) товарів та оплату наданих робіт, послуг, У загальному випадку відмінність між поняттями «покупець» та «замовник» відсутня, поняття розглядаються як

синоніми, в інших випадках — відмінність полягає у наявності чи відсутності укладеного договору [14].

Процес купівлі-продажу товарів, надання послуг, а також виконання різного роду зобов'язань супроводжується різноманітними розрахунками та платежами. Платежами супроводжується і процеси розподілу та перерозподілу грошових коштів. Гроші перебувають в обороті у двох формах: готівкової і безготівкової. Отже, грошові розрахунки можуть набирати як готівкової, так і безготівкової форми.

Безготівковим грошовим розрахункам суб'єкти підприємницької діяльності, як правило, віддають перевагу. Це пояснюється тим, що за умови використання безготівкової форми утворюється значна економія витрат на здійснення розрахунків. Широкому застосуванню безготівкових розрахунків сприяють банківські установи, які відіграють важливу роль у розподілі та перерозподілі фінансових ресурсів [4].

Сферу готівкових і безготівкових розрахунків розмежовано. Готівкова форма розрахунків застосовується при обслуговуванні населення. У готівковій формі здійснюється виплата заробітної плати, матеріального заохочення, дивідендів, пенсій, грошової допомоги. Отримуючи грошові доходи, населення витрачає їх на купівлю товарів, продуктів харчування, оплату послуг і здійснення інших платежів.

Безготівкові розрахунки — це грошові розрахунки, які здійснюються за допомогою записів на рахунках у банках, коли гроші (кошти) списуються з рахунку платника і переказуються на рахунок одержувача коштів [4]. Між готівковою і безготівковою формами розрахунків існує тісний зв'язок. Так, одержуючи виручку за реалізовану продукцію в безготівковій формі, підприємство повинно отримати в установленому порядку в банківській установі готівку для виплати заробітної плати, покриття різних витрат, на господарські потреби тощо. У цьому випадку гроші, що надійшли в безготівковій формі, можуть бути отримані в банку у формі готівки.

Більшість комерційних підприємств здійснюють розрахунки переважно у безготівковій формі.

Організація безготівкових розрахунків передбачає їх здійснення записом (переказуванням) коштів з рахунку покупця (платника коштів) на рахунок постачальника (одержувача коштів) або заліком взаємних розрахунків між покупцем і постачальником продукції.

За економічним змістом організація безготівкових розрахунків виходить за межі суто технічних операцій, пов'язаних зі списанням і зарахуванням коштів на рахунки клієнтів у банківській установі.

Безготівкові розрахунки здійснюються в різних формах. Різні форми розрахунків пов'язані з використанням різних видів розрахункових документів.

Розрахункові документи готує постачальник або платник, а в окремих випадках — банк. Розрахунковий документ — це відповідно оформлений документ на переказ грошових коштів. Використовуються наступні форми безготівкових розрахунків: платіжними дорученнями; платіжними вимогами-

дорученнями; чеками; акредитивами; векселями; інкасовими дорученнями (розпорядженнями).

Правові основи організації безготівкових розрахунків у господарському обороті регламентуються законодавчими та інструктивними документами. Національний банк України виступає як методичний центр щодо розробки форм і засобів розрахунків у народному господарстві, правил документообороту, організації банківського контролю за проведенням розрахунків.

Суб'єкти підприємницької діяльності (юридичні та фізичні особи) для зберігання коштів і здійснення всіх видів банківських операцій відкривають рахунки в банках на власний вибір і за згодою цих банків.

Кожне підприємство може відкривати два і більше поточних рахунка у національній валюті та рахунки в іноземній валюті.

Відкриваючи рахунки підприємству, установа банку повідомляє про це податковий орган за місцем реєстрації власника рахунку та Національний банк протягом трьох робочих днів із дня відкриття рахунку. Операції за рахунками здійснюються тільки після отримання повідомлення від податкового органу про взяття цих рахунків на облік.

Розрахунки з покупцями та замовниками є невід'ємною складовою дебіторської заборгованості, яка виникає у процесі здійснення виробничої та комерційної діяльності підприємства.

Ефективна організація обліку розрахунків з покупцями та іншими дебіторами сприяє підвищенню розрахункової та платіжної дисципліни та уникненню непорозумінь з діловими партнерами підприємства.

Аналізуючи показники діяльності підприємств України по галузях економічної діяльності можна побачити, що дебіторська заборгованість займає значне місце в оборотних активах. Найбільшу частку дебіторської заборгованості у своїх оборотних активах мають підприємства промисловості та торгівлі.

Висновки. Таким чином, на сьогодні дебіторська заборгованість має суттєве значення. Вітчизняні товаровиробники, знаходячись під пресом неплатежів, вже який рік намагаються вирішити, що краще для них: зберегти обсяги виробництва будь-якою ціною, збільшуючи при цьому дебіторську заборгованість, а разом з цим небезпеку банкрутства, або знизити обсяги виробництва, контролюючи розміри дебіторської заборгованості на певному, найбільш безпечному рівні. І в тому, і в іншому випадках підприємства стикаються з проблемою сповільнення платіжного обороту. З того моменту, як банки перестали здійснювати платежі шляхом інкасо платіжних вимог, своєчасність розрахунків повністю залежить від відповідальності платника, його платоспроможності та платіжної дисципліни.

Отже, в жорстких конкурентних умовах підприємства повинні чітко розрізняти роль покупців та замовників у їх діяльності. Таке розмежування дозволить отримати необхідну інформацію для прийняття ефективних рішень щодо врахування індивідуальних потреб кожного контрагента.

Список використаної літератури:

1. Большой бухгалтерский словарь / [под ред. А.Н Азрилияна]. - М.: Институт новой экономики, 1999. - 574 с.
2. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: підруч. для студ. спец. «Облік і аудит» вищ. навч. закл. /За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця - 7 вид., доп. і перероб. - Житомир: ЖІТІ, 2006. - 832с.
3. Бухгалтерський словник / [за ред. проф.Ф.Ф.Бутинця]. — Житомир: ПП «Рута», 2001. - 224 с
4. Бухгалтерський фінансовий облік: підруч. для студ. вищих навч. закл. спец. «Облік і аудит» / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. - 5-те вид., доп. і перероб. — Житомир: ПП «Рута», 2003. - 724 с.
5. Голошапов Н.А. Словарь-справочник аудитора / под ред. В.И. Осипова-М.: «Екзамен», 1999.-384 с.
6. Гребньов М.Г. Словник ключових термінів з дисципліни «Маркетинг» [Електронний ресурс] / М.Г. Гребньов — Режим доступу: <http://studentbooks.com.ua/content/view/108/44/1/29/>.
7. Дебіторська заборгованість [Електронний ресурс]: положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 10: [затв. наказом МФУ від 08.10.99 р. № 237]. - Режим доступу: www.kiev.rada.ua
8. Економічна енциклопедія [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://cyclop.com.ua/content/view/174/1/>
9. Завадський Й.С. Словник економічних термінів: менеджмент, маркетинг, підприємництво: навч.-метод. посіб. / Й.С. Завадський, Г.В. Осовська, О.С. Юшкевич - Житомир: ЖШ, 1999 - 444 с.
10. Загородній А.Г. Облік і аудит: термінологічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Г.О. Партин - Львів: «Центр Європи», 2002. - 671с.
11. Мочерний С.В. Економічний енциклопедичний словник: У 2т. Т. 2 / [За ред.С.В. Мочерного]. - Львів: Світ, 2005. - 848 с.
12. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій: наказом Мін-ва фінансів України від 30.11.99 №291 [Електронний ресурс]. - Джерело доступу: http://www.dtk.com.ua/documents/dovidnyk/plan_rah/plan-u.html
13. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева - М.: ИНФРА-М, 1996 -496 с
14. Сливка Я.В. Покупец і замовник: спільне і відмінне /Я.В. Сливка [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2009_4/34.pdf
15. Справочник бухгалтера и аудитора / Под ред. д-ра экон наук, проф. Е.А. Мизиковского, канд. экон наук, доц. Л.Г. Макаровой. —М.: Юристъ, 2001. -992с.